

ERKEN ON DOKUZUNCU YÜZYIL AMERİKAN YAŞAM VE KÜLTÜRÜNE UYGUN BİR EDEBİ TÜR OLARAK KISA ÖYKÜ*

* * *

SHORT STORY AS A LITERARY GENRE APPROPRIATE TO THE EARLY NINETEENTH CENTURY US LIFE AND CULTURE**

Erel MEZ***

ÖZ

Bu makale, erken on dokuzuncu yüzyıl ABD yaşamı ve kültüründe kısa öykünün farklı ve benzersiz şekilde uygun bir edebi tür olarak yükselişini incelemektedir. Batı dünyasındaki sosyo-kültürel ve politik gelişmelerle birlikte yeni hassasiyetler ortaya çıkmış, türün hızla ilerlemesi sağlanmıştır. Bölgesel genişleme, süratli bir ilerleme ve macera arayışı ile biçimlenen sosyal hayat, dinamik bir yaşam tarzını teşvik ederek Avrupa'ya kıyasla farklı bir karaktere sahipti. Bu aktif bağlam içinde, toplumun edebi ilgisi, kolay erişilebilirlik ve hızlı tüketim sunan bir tür olan kısa öyküye kaydı. Bu kurmaca eserlerin bir oturuşta okunabilen kısalığı, gelişmekte olan ülkelerde yankı uyandırdı ve periyodik yayınlarla popülerlik kazanarak daha geniş toplumu etkili bir şekilde büyüledi. Ayrıca, eskiz ve hikâyenin unsurlarını harmanlayan kısa öykü, bir veya birkaç kişiyi içeren belirli bir durum veya olayı ele alan ve karmaşık tefekkürden ziyade duygusal tepkiler uyandırmayı amaçlayan özlü anlatılara odaklandı. Kapsamlı ayrıntılar üzerindeki etkiye bu kasıtlı odaklanma, özellikle hızla ilerleyen ve anında yankı arayan bir toplum için oldukça uygun olan kısa öyküyü Amerikan kültürü içinde benzersiz ve etkileyici bir edebi biçim olarak konumlandırdı. Tüm bu saptamaların sonucunda görülmektedir ki, pek çok yazar bu türü benimsemekle birlikte kısa öykünün Amerikan edebiyatındaki önemli yerine katkıda bulunmuştur ve erken ABD yaşamının hızla gelişen sosyo-kültürel dokusunu şekillendirmedeki rolünü sağlamlaştırmıştır.

Anahtar kelimeler: öykü, Amerikan edebiyatı, on dokuzuncu yüzyıl, ABD

* Bu çalışma, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı anabilim dalında Dr. Öğretim Üyesi Yonca Denizarslanı danışmanlığında tamamlanan "Erken On Dokuzuncu Yüzyıl Amerikan Edebiyatında Kısa Öykü Türü ve Gotik" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** This study has been produced from the master's thesis titled "Short Story Genre and Gothic in Early Nineteenth Century American Literature" completed under the supervision of Dr. Yonca Denizarslanı, Ege University, Institute of Social Sciences, Department of American Culture and Literature.

*** Öğr. Gör., İstanbul Topkapı Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0011-5743> ♦ e-Mail: erelmez@topkapi.edu.tr

ABSTRACT

This article explores the rise of the short story as a distinct and uniquely suited literary genre in the nineteenth century United States life and culture. The Western world witnessed significant socio-cultural and political improvements during this time, giving rise to new sensitivities that propelled the rapid progress of the short story genre. In the United States, social life was characterized by territorial expansion and a relentless quest for progress and adventure, which endowed it with a distinctive character compared to Europe. This active context fostered a dynamic and ever-moving lifestyle, and within such an environment, the literary interests of US society shifted towards the short story. The short story offered easy accessibility and quick consumption, resonating with the developing country and gaining popularity through periodic publications that effectively captivated a broader society. The brevity of these fictional works allowed readers to engage with them in a single sitting, catering to the fast-paced nature of American life. Furthermore, the short story genre blended elements of the sketch and the story, focusing on concise narratives that dealt with specific situations or events involving one or a few individuals. Rather than encouraging intricate contemplation, these stories aimed to evoke emotional responses, emphasizing impact over extensive detail. This deliberate focus on impact made the short story a unique and compelling literary technique within American culture. It suited a society that was rapidly advancing and seeking immediate resonance. The short story became a means for authors to capture the essence of the times and explore the complexities of American life in condensed yet powerful narratives. Consequently, many authors embraced this genre, contributing to its significant place in American literature. The short story genre not only solidified its role in shaping the cultural fabric of early US life but also had a profound impact on the quickly evolving social structure. It provided a platform for authors to navigate themes such as identity, morality, and the human condition within the context of a developing nation. Through these narratives, readers gained insights into the triumphs, struggles, and aspirations of a society in constant motion. In conclusion, the rise of the short story genre in early United States life and culture was propelled by the unique socio-cultural and political dynamics of the time. The genre's brevity, accessibility, and focus on impact made it particularly well-suited for a society driven by progress and seeking immediate resonance. By embracing the short story, American authors played a pivotal role in shaping the literary landscape and reflecting the evolving social structure and cultural fabric of the nation.

Keywords: *short story, American literature, nineteenth century, USA*

Giriş

Kısa öykünün tarihi, Batı dünyasındaki sosyal, kültürel ve politik ilerlemeyle paralellik göstermektedir. Bu bakımdan, ABD’de kısa öykü türünün on dokuzuncu yüzyılın başlarında gelişmeye başlayıp, sonlarına doğru en parlak dönemlerinden birine ulaştığı tespitine varılabilir. Semih Gümüş, kısa öykü türünü ortaya çıkaran edebî itkiyi şöyle açıklamaktadır: Kısa öykü, önünde sonunda insanın gizleri üstüne bir sanat (2003, 34). Çağdaş insanın yaşamındaki ilmekleri dokur, dokunmuş ilmekleri çözer. Bu, insanın sırrıdır -yaşamını anlamlandırıp bambaşka gösterecektir; gerçeğidir- kendi gerçekliği sandığı şeyden bambaşka bir gerçekliği önüne koyar. “Öykü, yazınsal bakımdan insan için böyle bir değer taşır. İnsanın kendisiyle, ötekiyle, farklı olanla çatışmasından ve bunların değerleri arasındaki elektrikten doğar: yaşamı dokuyan ilmeklerin birbirine örülmesiyle ortaya çıkan dokunun, kısacası yaşamın can evinin yazınsal yazı ile çatışmasında yaşar”.

Gümüş, öncelikle kısa öykünün insanın varoluş gizlerinin sorgulanmasıyla ortaya çıkmış bir sanat olduğundan söz etmektedir. Buna ek olarak Antik dönem “mythos”larını ya da semavi dinlerin kutsal metinlerini düşünebiliriz. Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*’nün giriş bölümünde bu konudan söz ediyor: *Tevrat*’ta şu şekilde geçer: “Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı’nın ruhu suların üzerinde hareket ediyordu. Tanrı, ‘Işık olsun’ diye buyurdu ve ışık oldu” (“Yaratılış”, 1-2). Böylece, yaşamın gizi üzerine ortaya çıkmış arketipsel yaratılış metinlerinde de gözlemlendiği üzere, Batı edebiyatında sözlü gelenekten miras alınmış öyküleme tekniği ile on dokuzuncu yüzyılda doğmuş kısa öykü türü arasındaki en belirgin ortak özelliğin, tıpkı diğer pek çok edebî türde de olduğu gibi, yaşamdaki gize duyulan ilgiyi başlatan varoluşsal çatışma süreçleri olduğu söylenebilir. Bu varoluşsal çatışma bağlamından sonra kısa öykünün tür olarak en belirgin özelliği, getirdiği üslupsal yeniliktir. Bu yenilik, kısa öykünün türleşme sürecini başlatması, türün yaygın olarak kabul bulduğu on dokuzuncu yüzyıl yeniliklerinin edebiyata yansımaları olarak düşünülebilir. Kısa öykünün bu moderniteye karşılık gelen bir tür oluşundan da anlaşılabilir gibi, edebî türlerin gelişiminde modern yaşamın getirdiği yeni hız, zaman ve uzam algısını göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Hershman bu konuda şu şekilde yorum yapar:

“Uzman olmayan anlatıcılar dahi, belirli bir sonuca doğru ilerleyebilmek için, mecburen kimi detayları seçecek, kimilerini eleyecek, belli olaylara vurgu yaparken gereksiz noktaları atlayacak, hızlanacak, yavaşlayacak, önem taşıyan karakterleri vurgulayıp önemsizleri atlayacaktır. Tüm bu seçme, netleştirme, değiştirme ve eleme süreci, neredeyse farkında olmadan gerçekleşecek ve anlatının kusursuz olması hedeflenecektir. İyi anlatılmış bir öykü, sanki doğamızın derinlerindeki bir eksiği tamamlıyor, bir soruyu yanıtlıyor gibidir.” (2015, 1)

Kısa öykü türündeki biçimsel unsurların belli bir temasal bağlamı en yalın ve etkin şekilde temsil edebilme işlevini vurgulayan Hershman gibi, Gümüş de bu biçimsel özelliklerin okuyucu-odaklı bağlamdaki işlevine dikkatimizi çekmektedir: “Kısa öykü,

tamamıyla kendi yasalığı içinde, okurun ve okuma kültürünün niteliğini derinleştirir, derinliğini yükseltir” (Gümüş, 2005, 31). Bu okur-odaklı yaklaşım ve biçimsel unsurlar göz önüne alındığında ‘kısa öykü’ türünün edebî bir tür olarak şekillenmesinin neden on dokuzuncu yüzyıla dayandığı sorusu akla gelmektedir, çünkü, sonuç olarak, yayınlanmış kısa öykünün kültürel tarihi sinema sanatınınkinden çok da eski bir tarihe rastlamaz. Sorunun yanıtı, demografik ve endüstriyel toplumsal dönüşüm süreçlerinde aranabilir.

Bu çalışma, öncelikle on sekizinci yüzyıl Avrupa edebiyatında kısa öykünün ortaya çıkışını ele almanın ardından, bu edebi türün Amerika’ya gelişinin nasıl ve ne hızda yaşandığını yansıtarak, erken Amerika Birleşik Devletleri yaşamı ve kültüründe kısa öykünün farklı ve benzersiz şekilde uygun bir edebi tür olarak yükselişini incelemektedir. Pek çok yazar bu türü benimsemekle birlikte kısa öykünün Amerikan edebiyatındaki önemli yerine katkıda bulunmuştur ve erken ABD yaşamının hızla gelişen sosyal yapısını ve kültürel dokusunu şekillendirmedeki rolünü daha da sağlamlaştırmıştır.

Kısa Öykü Türünün Yükselişi ve Erken ABD Kültürü

Parvin Ghasemi, Amerikan edebiyatında kısa öykünün türleşme sürecinin sosyo-kültürel art alanı hakkında, ABD’nin on dokuzuncu yüzyıl kıtasal yayımlılık döneminin Batı’ya göç alma ve nüfus hareketlilik politikalarına dikkat çekmektedir. Buna ek olarak, orta sınıfın yükselişi on dokuzuncu yüzyılda batıya ulaşana ve bu kitlelerin yeni okuma tercih ve arzularına hizmet edecek olan periyodik yayınlar ve dergiler piyasaya sürülene dek, söz gelimi on ile otuz sayfa arası bir uzunlukta nitelendirilebilecek çok fazla kurgusal düz yazı eseri olduğu söylenemez. İşte bu yeni toplumsal yapı, yazarların kısa kurgu eserler yazma kapasitesini ortaya çıkarmıştır. Okurlar kısa öyküler isteyince yazarlar, birden ellerinde yeni bir edebi tür olduğunu fark etmişlerdir (3).

Ghasemi’nin işaret ettiği bu dönemden kısaca söz etmek gerekirse, Aşikâr Alınyazısı (Manifest Destiny) ifadesiyle temsil bulan kıtasal yayımlılık hareketi, ABD’nin doğu kıyılarında, on yedinci yüzyıl İngiliz sömürgeciliğinden Bağımsızlık Sonrası döneme yerleşik hale gelmiş olan siyasi ve sosyo-ekonomik düzenin içinde kendine yer bulamayan yeni göçmen kitlelerine, Batı’nın henüz ulaşılmamış uçsuz bucaksız arazileri üzerinde mülkiyet hakkı vermiştir. Eski Dünyaları ve ABD’nin doğu kıyılarında erişemeyecekleri eşit siyasi haklar tanımıştır. Frederick Jackson Turner’ın “The Significance of the Frontier in American History” (1893) adlı tezi, ABD’nin Batı’ya doğru kıtasal yayımlılık sürecindeki sınır boyu deneyiminin (frontier), aynı dönemde Avrupa’nın siyaset tarihi ve bilimi bağlamında gelişmekte olan Aydınlanma ve liberalizm hareketinin konjonktürel parametrelerinden çok farklı bir ulus-devlet ideolojisi olan benzersiz Amerikan demokrasisini (American Exceptionalism) doğurduğunu savunmuştur.

Turner’a göre toprak genişlemesi ile Amerikan demokrasisi, diğer Avrupa ülkelerine kıyasla kendine özgü bir model olarak geliştirildi (1893, 81). Yeni bölgelerle

ve öncü yaşamın yeni ikileleriyle karşılaşan Amerika'nın Batı uç sınır deneyimi, Avrupa'nın emperyal savaşlarına kıyasla benzersizdi. Kuzey Amerika kıtasında, savaştacak güçlü uluslar değil, düzensiz, göçebe ortak nüfusu kolayca ABD ordusuna teslim olacak yerli kabileler vardı. 1862 Homestead Yasası, yeni gelenlerin serbest araziye parsellemesini mümkün kılmıştı. Böylece, Batıya doğru genişleme, vahşi doğadaki toprağı işlemeye ve bölgeye yerleşmeye söz veren her ABD vatandaşı için eşit toprak sahipliği fırsatı yaratmıştı. Bu bağlamda Turner, Amerikan sınırını "vahşet ve medeniyet arasındaki buluşma noktası" olarak tanımlamıştır.

Batı uç sınırında Amerikalıların toprakla ilişkilerinden vahşilik ve medeniyet arasında bir bağlılık ortaya çıkmıştır.

"Erie Kanalı'nın 1825'te açılması Büyük Göllerden New York limanına seyahat etmeyi mümkün kıldı. Bu doğa üzerinde önemli bir zaferdi. Batı'ya daha da genişletip kıtalar arası demiryolunu, patikaları, kanalları tamamladıkça uç sınır deneyimi farklı bir aşamaya geçti. Genişleyen bir sınır çizgisinin vahşi doğasının üstesinden gelerek, demokrasi ve Hıristiyan ahlakının ilkelerini yayıp, sınır deneyimiyle muzaffer bir Amerikan ulusal karakteri çizildi." (Denizarısları, 2014, 216)

Her ulus-devletin doğuşunda görüldüğü gibi ABD, Bağımsızlık Sonrası, öncelikli olarak 1823 Monroe Doktrini ile İngiltere ve Avrupalı emperyalist güçler ile arasına set çeken tecrit politikasını getirmiş, Batı'ya doğru kıtasal yayılma hareketiyle de Eski Dünya'nın değerlerinden uzak yeni bir Amerikan kimliğinin kabulünü ve kendi ulus-devlet anlatısını meşru gösteren, nicelikçe zengin bir edebiyat geliştirdiği söylenebilir. Bu yüzden, ABD kültür tarihinde Amerikan edebiyatının bu dönem yazarlarına genellikle Amerikan Rönesans'ı yazarları denmektedir. Amerikan doğasının ve iklim şartlarının çetin şartlarına karşın hızla ilerleyen endüstriyel teknolojiyle ABD bu Batı'ya ilerleyiş hareketiyle, hareketli, yenilikçi ve hızlı bir kültürel dönüşüm sürecine girmiştir. Güney Amerika'da Avrupalı hanedanlar ve İngiliz sömürgeciliğinden miras kalan köleciliğe dayalı tarım ekonomisi sebebiyle Avrupa'da başlamış olan Sanayi devrimini geriden takip eden ABD, bu kıtasal yayılmacılık hareketi ile birlikte Doğu ve Batı; Kuzey ve Güney bölgelerindeki siyasi ve ekonomik hâkimiyetini güçlendirmiştir. Bağımsızlık öncesi ve sonrası kurucu önderleri ve ilkeleri ile ulusal erkin kültü haline gelmiş olan Kuzey-doğu bölgeleri, Anglo-Amerikan Protestan kimliği, sanayileşme ile birlikte ivme alan modern kapitalizmi ile ABD'nin diğer kültürel bölgelerine kıyasla rakipsiz bir sosyo-kültürel devinim sürecine girmiştir. Böylece, bu dönemde Amerikan edebiyatında türleşme sürecine girmiş olan kısa öykünün, biçimsel özellikleri ile hareketli ve hızlı Amerikan kültürünün temsilinde benzersiz bir yazın tekniği olarak kabul görmeye birlikte, ağırlıklı olarak gotik temalar işlemesi sebebiyle, çağının getirdiği hız ve hareketlilik karşısında huzursuz ve tedirgin hisseden bireyin yeni siyasi, kültürel ve toplumsal duyarlıkları, uzam ve zaman algısına karşılık veren bir tür olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Bu konuda, Semih Gümüş'ün kısa öykününün biçimsel unsurlarına dair

görüşleri anlamlıdır: “İnsan yaşamı, denebilir ki sonsuz çoklukta küçük öykülerle tamamlanmaktadır ve kısa öykü işte bu tekil etkilerin en yoğun ve çarpıcı yazımsal karşılığını buluşudur. ... Demek ki kısa öyküyü oluşturan etmenler yalnızca bilişsel ve estetik amaçlara uygunlukta değil, insanın içini kıpırdatan yaşantıların umulmadık gizil-güçlerinde, ürpertisinde de aranmaktadır” (2003, 49). Böylece, kısa öykü, küçük anekdot veya detayların, bireyden çok olayların öne çıktığı bir tür haline gelmiştir. Bununla beraber, kısa öykü eleştirisi, günümüze dek türün tanımlarını sorgulamaya çalışmış ve kısa öyküyü belirli algı ve yaklaşım tarzlarına dayanarak tanımlayabilmek için girişimlerde bulunulmuşsa da bunlar, karşı örneklerle çürütülmüş, yapılan tanımların unsurlarına zıt düşebilecek görüşler öne sürülmüştür. Bu konu üzerine, Gümüş şöyle bir tanım daha ekler: “Bir durumu, bir düşüncüyü, bir duyguyu, bazen yalnızca bir davranış ya da bir ilişki biçimini, ilişkilerdeki bir anı, insanın iç dünyasına değgin bir sarsıntıyı, bir gerilimi anlatır kısa öykü” (2003, 39). Tanımın netleştirilebilmesi için ilk sorulması gereken belki de ‘kısa’dan kastın ne olduğudur. Bu ‘kısalık’ için, beş yüz ile on beş bin kelime arası veya bir ila kırk sayfa arası gibi birimler ortaya atılmıştır (Pasco, 1991, 407). Bu ve bunun gibi pek çok tanımlama çabasına karşın, geniş çevrelerce kabul edilen ilk ve en kalıcı açıklama Edgar Allan Poe’dan gelmiştir. Poe’ya göre öykü, okurun bir veya iki saatini almamalı, bir oturuşta tamamlanmalıdır, çünkü, eğer ki okur okumaya ara verirse, eserin okur üzerinde yaratacağı bütünsel etki yok olacaktır. Ona göre, en ufak bir duraklama eserin bütünlüğünü bozmaya yetecektir. Ayrıca bu noktada unutulmaması gereken, Poe’nun bu tanımı yaptığı dönemde kısa öykü teriminin henüz kullanılmadığı ve genellikle hikâye (tale) ifadesini kullandığı, fakat çok sonraları çoğu eleştirmenin bu tanımı ‘kısa öykü’ olarak, net ve kusursuz olarak benimsedikleridir (Scofield, 2006, 5). Diğer yandan, E. M. Forster öykü ile romanı elli bin kelime çizgisiyle ayırırken, Saroyan ise Poe’nun tanımını eleştirerek herkesin “bir oturuş kavramı”nın farklı olabileceğini öne sürer (akt. Pasco, 1991, 416). Gümüş için ise, kısa öykü, kendisinininkinden başka bir yaratım biçimi ve sürecini dışarılayan, yapısal ve biçimsel bakımdan kendine özgü bir yazımsal türdür:

“Ancak onun anlatabileceği, demek ki bir başka tür içinde aynı biçimde anlatılamayacaktır da. Elbette kesinlikli yazımsal yapılardan ya da biçimlerden söz etmiyoruz. Üstelik kısa öyküyü bir tanım içine almak, roman ya da şiir için bunu yapmaktan çok daha güçtür. Esnekliği yüzünden değil. Kaldı ki, esneklikse ölçüt, romanın kısa öyküden çok daha esnek biçimli olduğu da öne sürülebilir.” (2003, 20)

İlk kısa öyküyü kimin yazdığı veya modern anlamda ilk kısa öyküyü kimin yazdığı soruları farklı ele alınmalıdır. Kısa anlatılar tarih boyunca sözlü gelenek ile nesilden nesile aktarılmış, sonraki zamanlarda yazıya dökülmeye başlanmıştır. Başka bir deyişle, modern anlamda kısa öykünün geçmişi on dokuzuncu yüzyıl olarak görülse de kısa anlatılar neredeyse dillerin doğuşundan beri vardır. Bunlar, Eski Çağ destanlarının içinde geçen kısa anekdotlardan, sagulardan, mitlere, masallardan, efsanelere, öyküleyici şiirlerden, *Bin Bir Gece Masalları*’na, ve hatta İncil içinde geçen ayrı ayrı mesellere varısına süregelmiştir (March-Russell, 2009, 3-4). Bunların hiçbiri on dokuzuncu

yüzyıldan beri tanımlanmakta olan kısa öykü kavramını karşılamasa da modern kısa öykünün bugüne gelmesini sağlayan temel yapı taşlarıdır. Gümüş'e göre, "öykünün kaynaklarını, yazılı edebiyatın başlangıcına götürülenler, kısa öykünün sağlam bir temeli, birikimi olduğunu, kendisini önceleyen dirençli bir geleneğe dayandığını belirtirler. Böylece kısa öyküye olanakları çok geniş bir uzam açmanın yanı sıra, onun saygınlığını da pekiştirirler" (2003, 32).

Ortaçağ'a özgü romans geleneği ve pek çok nazım anlatının birleşiminden oluşan Chaucer'ın *Canterbury Hikâyeleri* ve Boccaccio'nun *Decameron*'u gibi eserlerle süregelen kısa anlatı geleneği on beşinci yüzyıl dolaylarında popülerliğini yitirmiştir. On altıncı yüzyıl ve sonrasında, roman türünün yavaş yavaş yükselişe geçmesi, Rönesans ile birlikte başlayan şiir ve tiyatro hayranlığı gibi sebeplerle birkaç yüzyıl boyunca popülerliklerini yitirmişlerdir. On yedi ve on sekizinci yüzyılda da bir yandan periyodik yayımlar, biyografik skeçler, dergiler, denemeler ve seyahat kitapları ön plana geçmiş, diğer yandan sömürgecilik, toplumsal koşullara olan ilgi ve alakanın yükselmesi ve artan farkındalıklar da kısa anlatıların bu dönemlerde neredeyse tamamen yok olmasıyla sonuçlanmıştır (March-Russell, 2009, 5-6). Kısacası, özellikle Aydınlanma Çağında, dinî konulardan uzaklaşma, daha güncel konulara olan uyanışı getirince kısa anlatılar talepleri karşılamadı ise de bu anlatılar on dokuzuncu yüzyıl başlarında tekrar saygı kazandı.

Günümüz yapısındaki kısa öykü, Almanya, ABD, Fransa ve Rusya'da neredeyse eşzamanlı bir şekilde, on dokuzuncu yüzyıl başlarında yükselişe geçmiştir. Almanya'da on sekizinci yüzyıl sonunda, pek çok nazım anlatının birleşiminden oluşan Boccaccio tarzı, yani "frame narrative" denilen, farklı anlatıcıların hikayelerini birleştirerek birbirini izleyen öyküler geleneğinde üretilmeye başlanan eserler görülmüştür. Goethe, 1795'te bir dergide, *Decameron* tarzında öyküler yayınlamaya başladıysa da bunları kısa öykü olarak değerlendirmek yerine, 'gezginler için eğlence yazıları' şeklinde nitelendirmiştir. Schlegel'in 1801'de kısa anlatı biçimlerini konu alan bir yazısı da yine *Decameron* tarzına odaklanmış, ancak edebi çevreler, yeni bir türün yükselişte olduğunun farkına varmışlardır. İşte bu kısa öykü türü ile eski hikâye türü arasındaki farklara dikkat çeken Goethe, 1827'de, "kısa öykü duyulmamış ama meydana gelmiş bir olaydan başka nedir ki," diye yazmıştır (akt. Hansen). Almanya'da kısa öykü adı altında geçen yapıtların çoğu, aslında hikâye benzeri eserlerdi. Heinrich von Kleist ve E. T. A. Hoffmann, kısa anlatılardan oluşan öykülerini *Hikâyeler* adı ile yayınladılar. Tıpkı Poe gibi Kleist da kaotik ve fantastik dünya ile karşılaşmalarını dramatize ederek, biraz psikolojik biraz da metafizik şekilde insani sorunların ifadelerini anlatırken bir yandan da Hoffmann'ın egzotik mekânlarda geçen öyküleri ve doğaüstü olgular içeren masallarına da dikkat çekiyordu. Dönemin bir diğer önemli ismi Ludwig Tieck de kısa anlatıda gerçekliği reddetmiş ve 1829'da belirtmiş olduğu üzere, kısa öykünün öncelikle bir yoğunluk meselesi olduğunu savunmuş ve öykünün neticelerinin koşul ile karaktere uyduğu müddetçe bir öykünün gerçekdışı olabileceğini ifade etmiştir. Böylece, sözü edilen Hoffmann, Kleist ve Tieck gibi yazarlar Almanya'da modern kısa öykünün yolunu açmış oldular (Ostdick).

Erken on dokuzuncu yüzyıl Rusya'sında ise fabl türü ön plandaydı ve Ezop, La Fontaine ve çeşitli Alman yazarlardan etkilenen tarzı ile Ivan Krylov'un eserleri ilgiyle okunmaktaydı. Bu şekilde kısa düzyazı anlatıları dikkat çekmeye başlayınca, ünlü şair Puşkin de kısa öykü yazmaya başlamıştır. 1830'larda yükselişte olan Puşkin, öykülerinde genellikle duygusal çatışmaları konu alarak oldukça bağımsız ve klasik bir tarz geliştirmiştir. Ancak dönemin Rus öykücülüğünün en parlak ismi genellikle, kendine özgü empresyonist teknikler geliştiren Gogol olarak kabul edilir. Gogol'un gerçek ve hayal karışımı halüsinasyonlar içeren eserlerinden olan "Palto" (1842) adlı öyküsü, Rus edebiyatının klasiklerinden kabul edilmiş ve Rusya'da kısa düzyazı anlatılarının popüler olmasının yolunu açmıştır (Hansen).

Öte yandan, kendi ülkesindeki eleştirilenler tarafından henüz çok ilgi görmeyen Poe'nun eserlerini benimseyen Fransızlar, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında Gerard de Narval ve Charles Nodier gibi empresyonist yazarlar çıkarmışlardır. Ancak kısa öyküye Fransa'da duyulan saygının başlangıcının genellikle 1840'larda Merimee ile geldiği kabul edilir. Bunun yanı sıra Thophile Gautier ve Alfred de Vigny gibi şairler ile Balzac ve Flaubert gibi tanınmış romancılar da kısa öykü türünü denemişlerdir (Hansen). İngiltere'deyse modern kısa öykünün başlangıcı için net bir yer, tarih veya yazar ismi belirlemek fazla imkânlı olmasa da, Daniel Defoe'nun 1706 gibi erken bir tarihte yayınladığı "A True Relation of the Apparition of One Mrs. Veal" adlı öyküsünün on sekizinci yüzyılda popülerleşen periyodik yayınlarda çok fazla etkilerinin ve taklitlerinin görüldüğü kabul edilmektedir (Nagel, 2015, 12). Bu öykünün ana karakteri olan kadının anlatının sonunda hayalet olduğunun ortaya çıkması gibi gotik öğeler içeren bu öykünün etkileri, sonraları Amerika'da, özellikle dergilerde yayınlanan kısa anlatılarda da gözlemlenir.

On sekizinci yüzyılda özellikle İngiltere'de periyodik yayın, dergi ve gazete geleneğinin popülerleşmesi ile yükselişe geçen bir tür sayılabilecek olan skeçin kökeni aslında Rönesans İngiltere'sine dayanmaktadır. Bu tür, İngiltere'de Addison ve Steele gibi tanınmış yazarların ve Amerika'da, daha sonra söz edileceği gibi Washington Irving'in çalışmaları ile ön plana çıkmıştır. Skeç türü, hikâyeden daha kısa, bazen az bir kurgu içerip bazen hiç içermeyen, çoğunlukla eğlendirici, çoğu zaman belli bir kültür ve coğrafyadan bir yazarın, genellikle o kültür dışındakiler için yazdığı düzyazı eserleri kapsamaktadır. Hikâye ve skeç türlerinin bir arada tanımlanmasının Kleist, Hoffmann ve Tieck başta olmak üzere on sekizinci yüzyıl Alman yazarlar tarafından gerçekleştirilmeye başladığı ve bu girişimin de günümüzdeki anlamı ile 'kısa öykü' dediğimiz türün temellerini attığı kabul edilmektedir (Scofield, 2006, 1). Özetle, modern anlamda kısa öykü türünde tek bir olay veya durum, bir veya en fazla birkaç kişi ile ele alınmaktadır. Başlıca yapı unsurları olay, kişi, mekân ve zamandır. Betimlemeler romandaki gibi fazla detay içermemektedir. Olayları yaşanmış veya yaşanması mümkün olan, genellikle düşündürmekten çok heyecanlandırmayı ve duygulandırmayı esas alan kısa öykü, ilk popüler çağını, aslında türün adı bile konmadan önce, on dokuzuncu yüzyıl başları ABD'de, Karanlık Romantizm dönemi adı verilen süreçte, daha önce söz edilen üç Alman yazar, Kleist, Hoffmann ve Tieck'in etkisiyle, hikâye ve skeç türlerinin birleşmesi ile yaşamıştır.

On yedi ve on sekizinci yüzyılda ABD’de de çok sayıda kısa kurgusal eser örnekleri görülmüştür. Bu bağlamda roman türünden çok daha önce yaygınlaşan kısa öyküler, bu dönemin kültür ve geleneklerini yansıtmıştır. Kısa öykünün bu dönemde ana temalarını ise, kölelik sorunları, toplumda kadının yeri, Yerli Amerikalıların durumu ve ‘Amerikalı’ kavramının tanımı gibi popüler konular oluşturmuştur. Bu dönemlerde ayrıca, Benjamin Franklin öğretici amaçlı anekdotlar yazarken, Philip Morin Freneau da kimi nazım şeklinde yazılmış olan kısa propaganda anlatıları kaleme almıştır. Bu ve bunun gibi pek çok sebep ile Amerikan edebiyatı çalışmalarında kısa öykü ayrı ve özel bir yer tutmaktadır (Nagel, 2015, 3-4). Öte yandan, pek çok edebiyat tarihi incelemelerinde on dokuzuncu yüzyıl öncesi bu tür hikâyelerin kısa öykü türü olarak geçerliliğinin kabul görmediği anlaşılmaktadır.

On dokuzuncu yüzyıl başlarındaki kısa kurgusal düzyazı eserler, ABD’de Bağımsızlık Sonrası sömürgeci emperyalistlere karşı verilen savaş, soylu sınıfın değil de yeni yükselen orta sınıfın düzeni ile yeni bir ulus devletinin oluşturulması, farklı kültürel bölgelerinde yaşanan radikal dönüşümler, beyaz ırk dışındaki insanların temsil sorunu ve hakları gibi güncel konuları ele almıştır. Ancak dönemin kurgusal eserlerinde, denizcilik maceraları, esaret, düello gibi unsurlar içeren bazen vicdani bazen ahlaki veya dini duygulara hitap eden anlatılar da mevcuttu. Yeni kurulmuş Amerikan demokrasisinin ilk dönemlerindeki bu anlatıların konuları toplumun kimlik aidiyetinin şekillenmesinde son derece önemliydi. Fakat temel fikirleri ifade edecek sanatsal yeterliliğin gelişimi, ülkenin ilerleyişinden daha yavaştı. Kurgu yazarlığı halen tümüyle saygı duyulan bir edebi yönelim değildi. Bu yüzden, ilk anlatıların çoğu anonimdi. Konuları ele alış tarzı, çok da ince düşünülmüş bir durumda değildi ve “yazıların çoğunda araya, didaktik amaçlı söylemler girmektedir” ve yazarların çoğu diyaloglar ve betimlemeleri bütünleştirmekte başarısız oluyordu (Nagel, 2015, 18-19). Biçem bakımından, on dokuzuncu yüzyıl öncesi eserler, çok da Amerikanlaşmış sayılmayan, Britanya geleneğinin devamı şeklinde nitelendirilebilecek ürünlerdi. On sekizinci yüzyıl İngiliz edebi geleneğinde de eserlerin etnik veya alt tabaka karakter diyalogları istisnaları hariç, ağır bir dille yazılması beklenmekteydi (Nagel, 2015, 7). Bununla birlikte, tarihi açıdan, on dokuzuncu yüzyıl başlarında yaşanan sanatsal yönelimlerdeki köklü değişiklikler, kurgusal kısa anlatıları daha canlı ve coşkun duruma getirmiştir ve bu, pek çok periyodik yayınlarda bu kısa öykülerin yüzlercesinin yayınlanması ile sonuçlanmıştır. Bu ilerleme, ABD’de yakın gelecekte, kısa öykü türünün hızlı tırmanışının habercisi olmuştur.

Kendisi de bir modern öykücü olan İrlandalı yazar Frank O’Connor, kısa öykünün Amerikalılar için ‘ulusal’ bir sanat formu olduğunu belirtmiştir (akt. Scofield, 2006, 1). Kısa öykü 1830’larda Rusya’da Gogol, Fransa’da Merimee ile 1820’lerin Almanya’sında da Kleist, Hoffmann ve Tieck ile ön plana çıkmaya başlamıştır. Öte yandan, özellikle 1820 ve 1830’larda Amerikan yazarlarının, Avrupa ve Orta Doğu’daki türün atalarından etkilendikleri gerçeği göz ardı edilemese de türü gerçek anlamıyla icat ettikleri söylenebilir. *Cent. Geoffrey Crayon’un Karalama Defteri* adlı eserinde skeçler, denemeler ve unutulmaz birkaç kısa öykünün yer aldığı Washington Irving eseri 1820’lerin başında ön plana çıkmıştır. Tamamen öykülerden oluşan ilk Amerikan kitabı olan

Nathaniel Hawthorne'un *İki Kez Anlatılmış Hikâyeler* adlı eseri ise 1930'larda başarıyı yakalamıştır. Ayrıca kısa öykü türünün ilk teorisyeni olarak nitelendirilebileceğimiz Edgar Allan Poe'nun başarılı kısa öyküleri de 1940'larda ön plana çıkmış ve türün Amerika'da dönemin neredeyse en popüler edebi formu olmasını sağlamıştır.

Dergi endüstrisinin yükselmesiyle birlikte kısa öykü türü, Amerika'da hızla çeşitlendirilip iyileştirilmiştir (Smith, 2018, 15). Hatta Osttick'in ifadesiyle, kısa öykü, Amerikalıların en çok ihtiyaç duyduğu anda ortaya çıkmıştır:

“Bir oturuşta okunup bitirilebilecek olan kompakt eserler; ABD’de, skeç ve hikâye türünü birleştiren ve kısa öyküyü ülke genelinde kolay erişilebilir periyodik yayınlarda okudukları bir tür eğlence biçimi olarak gören Alman geleneği etkisiyle üretilmeye başlandı. Amerika’nın çoğu kültürel ihracatında olduğu gibi, modern kısa öykü de lüks olmaktan ziyade, zorunluluktan doğdu. Sözüünü ettiğimiz dönemde ABD, macera arayanları ve öncülerini ile yeni fırsatlar arayışında, Batı’ya doğru hızla ilerlemekte ve gelişmekte olan bir ülkedir. Nüfusun çoğu, bir kasabadan diğerine sürekli hareket halinde iken, uzun, detaylı romanlardansa, kısa ve daha çabuk etki yaratan kısa öykü, neredeyse milli bir edebi tür haline geldi.”

Öte yandan, on dokuzuncu yüzyıl Amerikan Romantizminin, doğadaki ruhani özü, kötülüğün manasını, insan varlığı hakkındaki doğruluğa dair unsurları edebiyatta arama girişimi, Aşkincılık veya Deneyüstüçülük olarak bilinen düşünsel hareketin (“transcendentalism”) doğmasına sebep olmuştur. Bu dönem öykülerinin dili resmi olup sıradan bir okurun diline göre oldukça ağırdı. Yazarlar eserlerine, karşılarında eğitilmiş bir okur varsayarak antik edebiyat ve dönemlerden figürler ve olaylardan öğeler katmaya başlamışlardı (Nagel, 2015, 7). Bu süreçte kültürel izlenimin uluslararası arenasında ABD’ye yeni ve saygıdeğer bir yer kazandıran başyapıt öyküler üretilmiş ve bu dönemin adı Amerikan Rönesansı olarak tabir edilmiştir.

Tıpkı Almanya’da olduğu gibi, Amerika’da da kısa öykü, iki yoldan ilerlemiştir. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, gerçekçi yerlerde geçen ve gerçekçi kurguları ele alan bir kısa öykü akımı boy göstermiş olsa da önceleri (on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında) anlatıcının bilinci ve psikolojik tutumu ile anlam kazanıp biçimlenen empresyonist kısa öykü biçimi daha ön plandaydı. Öznellik ilkesi ile üreten, Amerikan Romantizmi döneminin bu empresyonist öykülerinin yazarları, sonradan gelecek öykücülere göre daha az nesnel ve daha az gerçekçiydiler. Bu eserlerde okur, bir aracının gözlerinden, yani sadece anlatıcının olay veya sahneye karşı izlenimlerini takip edebilmekteydi. Türün ilk temsilcilerinden Washington Irving, her iki türde de eser vermiş, bir sonraki dönemin yazarı olan Edgar Allan Poe, empresyonist öyküler yazmış, yüzyılın sonlarına doğru ise Kate Chopin, Bret Harte ve William Dean Howells gibi yazarlar da gerçekçi türde kısa öykü üretmişleridir (Hansen).

Sonuç

Amerika’da on dokuzuncu yüzyıl başlarında, kurgusal kısa yazılar daha coşkun ve canlı bir duruma gelmiştir ve bunun sonucunda kısa öykü periyodik yayınlarda sıklıkla yayınlanan bir tür haline gelmiştir. Bunun sonucunda, yeni macera ve fırsatlar arayan, hızla ilerlemekte olan bu toplumsal yapı içinde, okurların gösterdiği rağbet karşısında yazarlar, bu yeni türü geliştirmişlerdir. Bu çalışmada söz konusu süreç, tarihi ve kültürel bağlamda ele alınmış, sosyal dokusu daha önce şekillenmiş diğer coğrafyaların kısa öykü türü ile ilgili gelişimlerle Amerika Birleşik Devletlerindeki kıyaslanmış ve bulgular sunulmuştur.

Batı dünyası bu süre zarfında önemli sosyo-kültürel ve politik gelişmelere tanık olmuş ve kısa öykü türünün hızla ilerlemesini sağlayan yeni hassasiyetlere yol açmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde sosyal yaşam, bölgesel genişleme ve amansız bir ilerleme ve macera arayışı ile karakterize edilmiştir. Bu da, Amerika’ya Avrupa’ya kıyasla farklı bir karakter kazandırmıştır. Bu aktiflik, dinamik ve sürekli hareket eden bir yaşam tarzını teşvik etmiş ve böyle bir ortamda, ABD toplumunun edebi ilgileri kısa öyküye kaymıştır. Bu tür, kolay erişilebilirlik ve hızlı tüketim sunarak gelişmekte olan ülkede yankı uyandırmış ve daha geniş bir toplumu etkili bir şekilde büyüleyen periyodik yayınlara popülerlik kazanmıştır. Bu kurgusal eserlerin kısalığı, okuyucuların Amerikan yaşamının hızlı tempolu doğasına hitap eden tek bir oturuşta okunabilecek metinlerle ilgilenmesine izin vermiştir. Ayrıca, kısa öykü türü, bir veya birkaç kişiyi içeren belirli durum veya olayları ele alan özlü anlatılara odaklanarak eskiz ve öykü unsurlarını harmanlamıştır. Bu anlatılar, karmaşık tefekkür etmeyi teşvik etmekten ziyade, kapsamlı ayrıntılar üzerindeki etkiyi vurgulayarak duygusal tepkiler uyandırmayı amaçlamaktadır. Etkiye bu kasıtlı odaklanma, kısa öyküyü Amerikan kültürü içinde benzersiz ve çekici bir edebi teknik haline getirmiştir. Hızla ilerleyen ve anında yankı arayan bir topluma uygun olan kısa öykü, yazarların zamanın özünü yakalaması ve yoğun ama güçlü anlatılarda Amerikan yaşamının karmaşıklıklarını keşfetmesi için bir araç haline gelmiştir. Bu alanda da 1820’lerde ve 1830’larda Amerikalı yazarların, Avrupalı ve Orta Doğulu benzerlerinden etkilenen ünlü kısa öyküler ürettikleri görülmektedir. Irving’in *Karalama Defteri* 1820’lerin başında eskizlere, denemelere ve unutulmaz hikayelere yer verirken, Hawthorne’un 1830’larda yazdığı *İki Kez Anlatılan Hikayeler* ilk tamamen hikâyeden oluşan Amerikan kitabı oldu. Türün ilk teorisyeni Edgar Allan Poe, 1840’larda kısa öyküleri ABD’de popüler hale getirdi. Gerçekçi kısa öyküler 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıksa da anlatıcının bilincine ve psikolojik tutumuna odaklanan empresyonist üslup, 1800’lerin başında ön plana çıkmıştır. Yüzyılın sonuna gelindiğindeyse Kate Chopin, Bret Harte ve William Dean Howells gerçekçi kısa öyküler yazdılar.

Sonuç olarak, birçok yazar bu türü benimsemiş ve Amerikan edebiyatında önemli bir yerinin olmasına katkıda bulunmuştur. Kısa öykü türü, yalnızca erken ABD yaşamının kültürel dokusunu şekillendirmedeki rolünü sağlamlaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda hızla gelişen sosyal yapı üzerinde derin bir etkiye sahip olmuştur. Yazarlara, gelişmekte olan bir ulus bağlamında kimlik, ahlak ve insanlık durumu gibi temalara değinmeleri

için bir platform sağlamıştır. Bu anlatılar aracılığıyla okuyucular, sürekli hareket halindeki bir toplumun zaferleri, mücadeleleri ve özlemleri hakkında fikir edinmişlerdir. Özetle, Amerika Birleşik Devletleri'nin erken dönem yaşamı ve kültüründe kısa öykü türünün yükselişi, zamanın benzersiz sosyo-kültürel ve politik dinamikleri tarafından desteklenmiştir. Türün kısalığı, erişilebilirliği ve etkiye odaklanması, onu özellikle ilerleme odaklı ve anında yankı arayan bir toplum için çok uygun hale getirmiştir. Kısa öyküyü benimseyen Amerikalı yazarlar, edebi manzarayı şekillendirmede ve ulusun gelişen sosyal yapısını ve kültürel dokusunu yansıtmada çok önemli bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

- Denizarslanı, Y. (2014). “A Contemporary Review of Sense of Place and Border in Nineteenth Century Narratives of American Expansionism”. *International Journal of Language Academy*. Spring, 209-228.
- Ghasemi, P. “Socio-Historical Factors in the Emergence of the Short Story”. Erişim Adresi: (17 Ağustos 2019) https://www.academia.edu/2581168/Socio-Historical_factors_in_the_Emergence_of_the_Short_Story
- Gümüş, S. (2003). *Öykünün Bahçesi*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Hansen, A. J. “Short Story”. Erişim Adresi: (2 Temmuz 2019) <https://www.britannica.com/art/short-story>
- Hershman, T. (2015) “The History of the Short Story”. Courttia N., Hershman T. (Ed.), *Writing Short Stories: A Writers' and Artists' Companion*. London: Bloomsbury Academic.
- March–Russell, P. (2009). *Short Story: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Nagel, J. (2015). *The American Short Story Handbook*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Ostdick, N. “The Origins and History of the American Short Story”. Erişim Adresi: (3 Eylül 2019) <https://blog.bookstellyouwhy.com/the-origins-and-history-of-the-american-short-story>
- Pasco, A. H. (1991). “On Defining Short Stories”. *New Literary History*, (22) 2, 407–422. Erişim Adresi: (13 Ağustos 2019) www.jstor.org/stable/469046.
- Scofield, M. (2006). *The Cambridge Introduction to American Short Story*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, J. J. (2018). *American Short Story Cycle*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Turner, F. J. (1893). “The Importance of the Frontier in American History”. Erişim Adresi: (5 Ağustos 2022) <https://www.americanyawp.com/reader/17-conquering-the-west/frederick-jackson-turner-significance-of-the-frontier-in-american-history-1893/>

Hakem Deęerlendirmesi: ift “kr” hakem incelemesi.

ıkar atışması: Yazar ıkar atışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu alışma için finansal destek aldığını beyan etmemiştir.

Peer-review: Double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü | *Ege University, Institute of Social Sciences*

Ege Sosyal Bilimler Dergisi | ***Journal of Ege Social Science***

e-ISSN 2651-4982

Cilt: 4, Sayı: 1-2, Ocak-Temmuz 2023 | *Volume: 4, Issue: 1-2, January-July 2023*

Sahibi (Owner): Ege niv. Sosyal BİLİmler Enstitüsü adına Mdr (On behalf of Ege Univ. Institute of Social Sciences, Director): Prof. Dr. Mustafa MUTLUER  Editörler (Editors): Dr. Ender ÖZBAY, Dr. Öğr. y. Aytekin ERDOęAN  Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Koray KULEYİN (Enstitü Sekreteri | Institute Secretary)  Sekreteryaya - Grafik Tasarım/Mizampaj - Teknik İşler - Strateji - Süreç Yönetimi (Secretariat - Graphic Design/page layout - Technical works - Strategy - process management): Ender ÖZBAY

[İnternet Sayfası \(Açık Erişim\)](#)

[İnternet Page \(Open Access\)](#)

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/esbd>

Ege Sosyal Bilimler Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Ocak ve Temmuz aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal Of Ege Social Science is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in January and July.